

शेततळ्यातील मत्स्यपालन

डॉ. नेहा काळे
सहाय्यक प्राध्यापिका
कृषि महाविद्यालय, आचलोली, महाड, डॉ. बा. सा. कों. कृ. वि., दापोली

डॉ. अतुल मुराई
प्राचार्य

तेजस्विनी काळे
अंतिम वर्ष विद्यार्थिनी

देशातील ६२ टक्के शेतकऱ्यांकडे एका हेक्टरपेक्षाही कमी तर १९ टक्के शेतकऱ्यांकडे १ ते २ हेक्टर एवढी शेतजमीन आहे. केवळ शेतीवर कुटुंबाची उपजीविका होण्यामध्ये अडचणी येतात. शेतीसोबत पशुपालन, कुक्कुटपालन, शेळीपालन, मत्स्यपालन यापैकी शक्य तो पूरक व्यवसाय करणे आवश्यक ठरते. महाराष्ट्रामध्ये जिरायती शेतीचे प्रमाण मोठे असून पाण्याच्या शाश्वतेसाठी शेततळाच्या निर्मितीला राज्य शासनाच्या वतीने प्रोत्साहन दिले जाते. शेततळ्यातून पिकांच्या संरक्षित पाण्याची सोय होते. या पाण्यामध्ये मत्स्यपालन करणेही शक्य आहे. कुटुंबाला उत्तम प्रथिनेयुक्त अन्न माशाच्या स्वरूपात मिळते. मासली विकून जादा उत्पन्नही मिळते.

शेततळ्यामध्ये प्रामुख्याने रोहू, कटला, मृगळ, देशी, मागुर, मरळ, तीलापिय, पंकज इ. माशांचे संवर्धन केले जाते. तळ्यातील संवर्धनयुक्त मासे जसे की कटला, रोहू, मृगळ, चंदेरा, गवत्या यांचा संवर्धन कालावधी सर्वसाधारणपणे एका वर्षाचा असतो. देशी मागुर या जातीच्या माशांचा संवर्धन कालावधी ५-६ महिन्यांचा असतो. मरळ, पंकज, तिलापिया या जातीच्या माशांच्या विक्रीयोग्य वाढीचा कालावधी ७ ते ८ महिन्यांचा असतो.

तळ्याचे व्यवस्थापन:

तळ्यामध्ये मत्स्यबीज संवर्धनापूर्वी चुना मारून घ्यावा. चुन्यामुळे तलावाच्या तळाशी साठलेले विषारी वायू नाहीसे होतात. तळ्यामध्ये पाणी टिकून राहण्यासाठी सिल्टपोलीन लायनिंग महत्वाचे ठरते. त्याची जाडी किमान ५०० मायक्रोन असावी. तळ्याच्या सर्व बाजूंनी ३ फुट उंचीचे शेडनेटचे कुपन करावे. म्हणजे बेडूक, साप इत्यादी आत शिरणार नाहीत. पावसाळ्यात शेततळी भरून वाहतात. अशावेळी तळ्यातील मासे बाहेर जाणार नाहीत, याची पूर्ण काळजी घ्यावी.

मत्स्यपालन पूर्व तयारी:

मासलीचे बीज तलावात सोडण्यापूर्वी उपद्रवी मासे, जाली मारून तसेच ब्लीचींग पावडर वापरून काढून टाकावेत. पाण्याचा सामू ७.० ते ८.२ या दरम्यान असावा. बीज सोडण्याच्या १० दिवस आधी तळ्यात शेणखत ५० किलो, युरिया १० किलो, सुपर फॉस्फेट १० किलो प्रति १० गुंठे वापरावे. या सर्व खतांमुळे तळ्यात मासलीचे नैसर्गिक खाद्य तयार होते. कटला, रोहू, मृगळ, चंदेरा या माशांसाठी ते खाद्य उत्तम असते.

माशांची निवड:

आपल्या हवामानात टिकणारे, लवकर वाढणारे,

एकमेकांना न खाणारे, तळ्यातील खाद्य खाणारे आणि बाजारात चांगली मागणी असणारे मासे निवडावे. तीन किंवा चार जातीच्या माशांचे एकत्र पालन करण्यासाठी तळ्यातील पाण्याची खोली ३ ते ४ मीटर असावी.

मासली बीज कसे असावे ?

मत्स्यबीज हे राज्य शासनाच्या बिजोत्पादन केंद्रातून तसेच काही खाजगी केंद्रातूनही मिळते. बीज निरोगी व चपळ आहे हे पारखून घ्यावे. बिजोत्पादन केंद्रातून कमीत कमी वेळात बीज तळ्यावर आणावे.

शेततळ्यात माशांचे खाद्य आणि पाणी व्यवस्थापन:

भुईमुग पेंढ / सोयाबीन पेंढ / सूर्यफूल पेंढ यापैकी एक पेंढ व भाताची किंवा गव्हाची भुशी हे खाद्य १:१ प्रमाणात मिसळून रात्रभर भिजत घालावी व दुसऱ्या दिवशी छोट्या गोळ्या करून द्यावे.

पाण्याचा हिस्वा रंग शेवाळामुळे न येता सुक्ष्म एकपेक्षीय वनस्पतीमुळे आलेला असतो. पाण्याचा सामू कमी झाल्यास योग्य प्रमाणात चुनखडीचे पाण्यात द्रावण करून टाकावी.

शेततळ्यातून मासे पकडणे:

बाजारात विकण्यायोग्य आकार झालेल्या माशांची वेगवेगळी सुगी करून तलावावर असणारा ताण कमी करता येतो आणि इतर माशांच्या वाढीसाठीही जागा उपलब्ध करून देता येते. तळ्यात ४-५ फुट पाणी असताना फेकजाळे किंवा वळप जाळ्याने मासे पकडता येतात. त्यापेक्षा खोल पाण्यामध्ये फसेल या जाळ्याचा वापर करावा.

मत्स्यपालनात घ्यावची काळजी:

अतिशय लहान आकाराचे बीज तळ्यात सोडू नये. तळ्यावर बीज आणून देणाऱ्या फिरत्या विक्रेत्याकडून मत्स्यबीज घेऊ नये. आवश्यकतेपेक्षा जास्त खाद्य माशांना देऊ नये. दर असल्याशिवाय तलावातून मासे काढू नये. प्रमाणापेक्षा जास्त मत्स्यबीज तळ्यात सोडू नये. मत्स्यसंवर्धन करताना योग्य जागेची निवड करणे आवश्यक असते.

माशांचे उत्पादन:

६ ते ८ महिन्यात ५०० ते ६०० किलो मासली प्रति १० गुंठे तळ्यातून मिळते. सध्याच्या माशांच्या दरप्रमाणे (१५० रुपये/किलो) १० गुंठे क्षेत्रातून ७५ हजार ते ९० हजाराचे उत्पन्न मिळू शकते.

(संपर्क: +९१ ८९७५६३४४४३

+९१ ८२०८८२६९४२)

